

UDK 316.32

Izvorni znanstveni članak

Primljeno: 13. 10. 1992.

Dr. DUŠAN ČALIĆ, akademik
Zagreb

GLOBALIZACIJA KAO VIZIJA RAZVOJA SUVREMENOG SVIJETA

Svaki čovjek stvara svoje viđenje svijeta, ljudskog društva i njegove budućnosti, pošto je to dio ljudske suštine. Vizije svih ljudi, iako se svaka u nečemu razlikuje od drugih možemo svrstati u dvije grupe: ograničenu i neograničenu viziju budućnosti ljudskog društva. I jedna i druga smatraju progres imaneninom karakteristikom društva. No, ograničena vizija smatra da razvoj društva vodi "nevidljiva ruka" odnosno robna privreda i njen mehanizam, a čovjeka pokreće u akciju autocentizam, odnosno osobni interesi koje ostvaruje kroz uvažavanje mehanizma robne privrede. Zato se društvo ne može izgraditi kao društvo sretnih i zadovoljnih ljudi. Njega čovjek može samo poboljšati i zato tu viziju zovemo ograničenom.

Neograničena vizija smatra da je čovjek dobar i nesebičan, ali ga društvene institucije ograničavaju. Kao nosilac progressa, čovjek lomi prepreke društvenih institucija i sposoban je izgraditi društvo koje je u harmoniji sa sobom i prirodom. Takvu viziju zovemo neograničenom. Najkompletniji zastupnici ove druge vizije su marksisti.

Danas je progres toliko napredovao da znanost postaje osnovni čimbenik razvoja društva, čime je društvo kročilo u izgradnju informacijskog društva čiji je osnovni megatrend razvoja globalizacija svih svjetskih odnosa: ekonomskih, političkih, civilizacijskih. To je novi kvalitet razvoja društva koji kao globalizacija postaje vizija budućnosti.

Što ona kao takva predstavlja? Koliko je ona realna, a koliko ima elemenata neizvjesnosti? Da bi to ocijenili moramo pratiti i valorizirati megatrendove i trendove razvoja suvremenog društva. Koji su to trendovi analizira se u tekstu.

To je važno i za Hrvatsku, jer svaka je vizija osnov programa angažmana kako pojedinca tako i države i naroda. Koji su to trendovi unutar globalizacija svjetskih odnosa i što oni predstavljaju u razvitku Hrvatske u tekstu se analizira. Tako vizija globalizacije spaja teoriju s potrebama prakse.

Na kraju se analizira globalizacija kao vizija s aspekta istovjetnosti i različitosti ograničene i neograničene vizije kako su na početku definirane. Zastupa se stanovište da je globalizacija kao vizija budućnosti društva prožimanje bitnih postulata i jedne i druge vizije. Praćenjem i valorizacijom megatrendova i trendova razvoja čuvamo se upadanja u utopiju ali vjerujemo u neograničenost progressa u koga čovjek unosi red, racionalnost kao garanciju mogućnosti izgradnje društva, u harmoniji sa sobom i s prirodom. Globalizacija kao vizija je data mogućnost—ona nije zagarantirana izvjesnost.

I.

Po svojoj ljudskoj suštini, kao rodno i radno biće čovjek stvara viziju svijeta nastojeći pronaći odgovor na osnovna pitanja ljudske egzistencije. To nam potvrđuje i sadržaj prvog književnog i filozofskog djela pradavnih SUMERA, ep o GILGAMEŠU, nastalom oko 1.700 godina prije naše ere. U njemu se između ostalog postavlja pitanje determinizma, odnosno indeterminizma, dakle pitanje granica slobode ljudske volje. Da li je čovjek "FABER SUI" kovač svoje sudbine i u kojoj mjeri. Kroz čitavu ljudsku povijest, i najveći ljudski umovi, tragaju za što potpunijim odgovorom na to i njemu slična pitanja ljudske egzistencije.

Kad se govori o viziji, razlikujemo u općoj podjeli na VIZIJU nastanka, postojanja i budućnosti ljudskog roda, predodređenu našim postojanjem kao neraskidivog dijela kozmosa i svemira i na viziju postojanja i razvoja ljudskog društva. U ovom našem radu nećemo se baviti prvom vizijom, nego samo drugom, iako su one međusobno povezane. Kao i za svako drugo živo biće, tako i za čovjeka prvi zakon postojanja je nagon samoodržanja. On je sastavni i primarni čimbenik generičke suštine čovjeka, kao i kod svakog drugog živog bića prirode. Da bi razvili potencijal samoodržanja životinjske vrste su se razvijale svaka na svoj specifičan način, no u okvirima svoje generičke suštine. Jedino čovjek je tom razvoju dodao novu suštinsku komponentu. On se razvio u radno biće i tako otvorio mogućnost vlastitog razvoja kao "FABER SUI" u određenim granicama. Time je on razvijao svoju moć prema prirodi, mijenjajući istu, u određenim granicama, prema svojim potrebama, ali ostajući i dalje dio prirode. To je navelo velikog grčkog filozofa PROTAGORU da zaključí: "Čovjek je mjerilo svih stvari".

Kao radno biće koje nastoji izvršiti promjene u prirodi da bi zadovoljio svoje potrebe po samoj suštini takvog htijenja on djeluje na teleološki način, što pretpostavlja formiranu određenu viziju u čovjekovoj glavi. Prema tome postojanje vizija kod čovjeka je dano njegovom suštinom rodnog i radnog bića. No isto tako proces rada da bi se vršile promjene u prirodi, traži da on bude društvena djelatnost što opet rađa i određeni vid vizije kao opće prihvaćenu viziju datog društva. Prema tome vizija nije san, već uzročno-posljedična povezanost, koja ima svoj teleološki cilj. No ona je s druge strane samo mogućnost, a nije apsolutna

izvjesnost. Njena realizacija ovisi o brojnim čimbenicima koje treba ne samo osigurati tijekom njene realizacije, već osigurati i svrsishodnu povezanost svih tih čimbenika u odnosu na mogućnost realizacije cilja. Prema tome u tom smislu svaka vizija je determinirana u realizaciji. Nju realiziraju ljudi kao članovi društva, motivirani brojnim poticajima od racionalnih, osobnih, pojedinačnih, općih interesa, do iracionalnih ubjeđenja i vjerovanja. Ni pojedinac, ni društvo kao totalitet ne mogu sagledati sveukupnost elemenata od kojih ovisi realizacija vizije, kao ni međuovisnost svih tih brojnih čimbenika. Zato se ni jedna ljudska vizija do danas nije u potpunosti realizirala. Svaka vizija ostaje samo mogućnost. Bez vizije ljudsko društvo ne može opstojati niti se razvijati, a ona može biti samo mogućnost. Kako se može nadvladati tu dijalektičku suprotnost razvoja ljudskog društva? Analizom uzročno-posljedične suštine realizacije svake vizije, koristeći stečena saznanja za izgradnju nove vizije razvoja. To pretpostavlja stalno osposobljavanje čovjeka da uspješno analizira uzročno-posljedičnu povezanost realizacije dosadašnjih vizija. To nas upućuje na utvrđivanje osnovnih čimbenika, razvoja ljudskog društva kroz povijest, te povezanost sveukupnosti čimbenika, relevantnih u tom razvoju. Ljudsko saznanje je utvrdilo da je osnovni čimbenik razvoja ljudskog društva uložaj proizvodnih snaga, a u tome dominantnu ulogu igra razvoj tehnike, tehnologije i znanosti. To ćemo opće saznanje koristiti i u ocjeni globalizacije kao viziji suvremenog društva svijeta. No to saznanje je dominantno u ocjeni realnosti svake vizije ali je daleko nedovoljno.

Društvo je ne samo vrlo složen dinamički sustav već razvojem proizvodnih snaga ono postaje sve složenije, znači teže sagledivo u međuovisnosti svih svojih elemenata, od kojih svaki ima svoju specifičnu težinu u realizaciji vizije razvoja. S jedne strane naše mogućnosti analize i spoznaje uzročno-posljedične povezanosti razvoja ljudskog društva stalno rastu, ali raste i složenost ljudskog društva koga istražujemo. Prevladavanje i te dijalektičke suprotnosti je moguće samo razvojem potencijala našeg saznanja o zakonitostima razvoja ljudskog društva što nam omogućava izučavanje kako povijesti tako i sadašnjih razvojnih trendova. Ono što čovjek želi saznati od povijesti jeste suština i zakonitosti njenog uzročno-posljedičnog kretanja i što kod toga ima dominirajuću ulogu. Odavno smo utvrdili da razvoj proizvodnih snaga ima tu dominantnu ulogu. Po svojoj suštini razvoj proizvodnih snaga se u konačnoj liniji svodi na osiguranje uvjeta da čovjek sa što manje utroška vlastite energije proizvede

što više upotrebnih dobara i usluga. Prema tome kao osnovni princip razvoja proizvodnih snaga je princip RACIONALNOSTI. Robna privreda i njen mehanizam koja je nastala i koja se razvija prema potrebama razvoja proizvodnih snaga potiče racionalnost procesa rada. Posebno pitanje su socijalne posljedice (nezaposlenost, ekonomska nejednakost, recesije, krize itd) kao rezultat funkcioniranja robne privrede i njenog mehanizma.

Čovjek shodno svom suštinskom interesu, proizvodnji što više upotrebnih vrijednosti sa što manje utroška vlastite energije, kao racionalno biće usmjeren je na unašanja racionalnog poretka u svijet u kome živi, ali taj cilj je nemoguće na zadovoljavajući način ostvariti, već i zato što i sam razvoj proizvodnih snaga zasnovan na djelovanju robne privrede to onemogućava. Tako je stvorena dihotomija društvenog razvoja: usuglasiti ga s racionalnošću kojoj teži čovjek i nemogućnošću da se ona apsolutno dostigne. Na toj fundamentalnoj dihotomiji razvoja ljudskog društva kao i hoda povijesti formirale su se dvije vrste vizija: ograničena vizija ljudske prirode i neograničena vizija mogućnosti djelovanja čovjeka.

OGRANIČENA I NEOGRANIČENA VIZIJA Ljudskih mogućnosti

Svaki čovjek, na svoj način vidi svijet u kome živi. On ga procjenjuje s raznih gledišta: kakav je, kakav bi trebao biti, kakav će biti kroz svoj razvoj. Čovjek dakle formira svoju vlastitu viziju svijeta. Mnogi čimbenici sudjeluju u formiranju vlastite vizije svijeta, svakog čovjeka počevši od stupnja njegova obrazovanja, njegovih materijalnih interesa, moralnih principa koje zastupa, jednom riječju od njegove suštine, karaktera kao mnogodimenzionalnog bića. Svaki pojedinac dakle ima različitu predstavu o tome kako svijet funkcionira. Čovjek živi i djeluje u tom svijetu, nastojeći i da utječe da on bude što prikladniji ostvarenju njegovih želja i ciljeva, vizija je dakle, i osnova koncipiranja programa življenja, djelovanja, akcije svakog pojedinca. Ne zaboravimo da pojedinac djeluje kao član društva, te on mora svoje poglede na svijet i akcije barem u osnovnom uskladiti s pogledima i akcijama drugih članova društva. I to se svakodnevno događa kroz čitavu povijest i to na raznim razinama ljudskog djelovanja kao društvenih bića. Za ilustraciju danas najaktualnije je poimanje suštine globalizacije svih svjetskih odnosa kao VIZIJE, razvoja ili usuglašavanja o suštini, ulozu i razvoju Europske zajednice, kao svojevrstne vizije u okviru šire vizije — globalizacije svjetskih odnosa. Kao što vidimo, egzistiraju brojni

oblici vizija, od vizije pojedinca do generalne vizije svijeta koju po gruboj podjeli imenujemo kao ograničenu i neograničenu viziju. I ova najopćenitija podjela na ograničenu i neograničenu viziju igra neobično važnu ulogu ljudske aktivnosti u izgradnji sadašnjosti i budućnosti ljudi i njihovih skupina. Od konca XIX. stoljeća i početka XX. dominiralo je u svijetu uvjerenje o neizbježnosti transformacije svijeta u socijalistička društva i to ponajčešće suglasno marksističkom pogledu na svijet. Kolaps etatiističko socijalističkih društava 90-tih godina negirao je takvu viziju svijeta. Ljudska praksa ostvarivanja gornje vizije je sudbonosno utjecala ne samo na odnose u svijetu već i na budućnost čovječanstva. Vizija svijeta budućnosti, suglasno marksizmu je izgrađivana predominantno na postulatima neograničene vizije ljudske prirode. Toj viziji je stalno bila suprotstavljena ograničena vizija svijeta, odnosno mogućnosti ljudske prirode. Ograničena i neograničena vizija svijeta imaju svoje korijene u čitavoj povijesti ljudskog roda. One se kao različitost naglašenije konstituiraju od osamnaestog stoljeća pa dalje. U određenom smislu i na nov način i danas su aktualne obje vrste vizija i zato ćemo se ukratko osvrnuti na genezu njihova formiranja.

Ugaoni kamen ograničene vizije je uvjerenje da ljudi imaju intelektualne i moralne nepromjenjive nedostatke u svom karakteru. Neograničena vizija je zasnovana na uvjerenju da su ljudska bića u suštini dobra i da su sposobna djelovati adekvatno toj svojoj suštini, a mane koje ljudi pokazuju su posljedice nedostatka društvenog sustava i njegovih institucija. Jean J. Rousseau govoreći o čovjeku tvrdi da je on "rođen slobodan" ali se svuda nalazi u okovima čime on tvrdi da problemi svijeta ne leže u prirodi čovjeka već u institucijama društva. Tako je on ukazao na suštinu neograničene vizije. Tim idejama su preokupirani brojni mislioci XVIII. stoljeća kao što su William Goldwin, Saint Simone, Robert Owen, Markiz de Condorse, Bernard Shaw, kasnije brojni fobijanci, te Karl Marx i njegovi sljedbenici, ali i drugi kao što je Harold Lasky John Kenneth Goldbraith, Ronald Dworkin, Earl Warren itd. Svakako najpotpuniji prilog oformljenju ograničene vizije, a ujedno i među prvima bio je Adam Smith. Prema Smithu motivacija ljudske aktivnosti je realizacija vlastitog interesa. No, on to ostvaruje na bazi funkcioniranja tržišta, a ono putem konkurencije motivira i goni pojedinca da zadovolji interes drugoga. Prema tome u krajnjoj liniji postupci pojedinca su izraz njegove egocentričnosti. Zato je beskorisno trošiti energiju na mijenjanje ljudske prirode. Zato Smith zastupa stanovište da treba težiti i djelovati tako da se

"uvede ono najbolje što su ljudi u stanju podneti". Tome cilju trebaju služiti državni zakoni, propisi, odluke, jednom riječju ukupna aktivnost države. Oni samo mogu otklanjati prepreke djelovanju tržišta, tako da ono pronađe optimalna rješenja postojećih problema. Danas vrlo aktivni zagovornici ograničene vizije su i Milton Friedman i Friedrich Hajek. Suglasno toj viziji šire se shvaćanje o privatizaciji državnih i društvenih poduzeća po čitavom svijetu. Ali ne zaboravimo da i princip neograničene vizije iako u sjenci prve imaju svoje protagoniste kako u teoriji tako i u praksi. Praksa je postavila na dnevni red razvoj poduzeća u vlasništvu zaposlenih — ESOP (EMPLOYEE STOCK OWNERSHIP PLANS), koji se u specifičnom obliku razvija kao paket kooperativa, poznat u Španjolskoj kao kompleks MON DRAGON. Sve ove robne organizacije posluju po principima suvremene robne privrede.

I jedna i druga vizija stavljaju naglasak na određene čimbenike razvoja druge potiskujući pa i izostavljajući, čime je osakaćena stvarnost svijeta koji je i previše složen, da bi ga bilo koja vizija kao proizvod ljudskog duha mogla obuhvatiti i shvatiti u njegovu totalitetu i međuovisnosti. Ni jednoj viziji se ne može robovati. Prema svakoj se moramo odnositi kritički. Praksa je sudac svake vizije. Viziju kao uzročno-posljedično događanje moramo izučavati a nova saznanja ugrađivati u novu obnovljenu viziju kao osnove programa rada i akcija u unapređenju našeg svijeta. No kako to realizirati, pretpostavlja pridržavati se nekoliko suštinskih principa. Da bi te principe bolje sagledali i mogli koristiti njihov značaj kao saznanje analizirat ćemo Marxovu viziju budućnosti pošto je ta vizija imala dominantan položaj u svijetu koncem XIX. i početkom XX. stoljeća, da bi praksa koja je tvrdila da se na njoj gradi isti slomila 1989. godine. I teoretski interes zašto se to dogodilo postaje sudbonosno pitanje. Kakav je put razvoja bivših socijalističkih zemalja i gdje je njihovo mjesto u konceptu globalizacije kao vizije razvoja. U tom pitanju su obuhvaćena brojna pitanja, od pitanja opće teoretskog interesa do pitanja prakse, kao što je problem tranzicije, izgradnje društva zasnovanog na sustavu robne privrede, pitanje svojine, participacije, političkog sustava itd.

MARKSIZAM KAO VIZIJA BUDUĆNOSTI

Marx je prvenstveno postavio cilj da znanstveno analizira i objasni suštinu kapitalizma, sustava njegova vremena. U svom osnovnom znanstvenom djelu "Kapital" u predgovoru prvom dijelu Marx kaže da "krajnji cilj ovoga djela i jest da razotkrije zakone ekonomskog razvitka modernog društva". Istina, on je

nastojao pridonositi mijenjanju tog svijeta, smatrajući da uz svoje pozitivne strane ima velike mane i slabosti. Tako je bio s jedne strane znanstvenik, a s druge revolucionar. Engels koji ga je najbolje poznao, na njegovu grobu je ustvrdio da je Marx prvenstveno revolucionar, što je po našem mišljenju potpuno pogrešno. On je ostao veliki znanstvenik i veliki mislilac svoga vremena, što je danas evidentno.

Da bi utvrdio bit i zakonitosti kapitalizma, Marx je ovladao svim bitnim saznanjima, zakonitostima razvoja društva svoga vremena. S tako solidnim znanjem uspijevao je objasniti bit kapitalizma i zakonitosti njegova razvoja. Štoviše, poznavajući osnovne zakone razvoja ljudskog društva kroz povijest Marx je formulirao zakonitost historijskog materijalizma, jedno od njegovih najvećih doprinosa razvoju ljudske misli. Bit historijskog materijalizma je znanstveno objašnjenje uzročno-posljedične povezanosti povijesnog razvoja, a ona je bit ocjene svake vizije. Mislim da je bit svake vizije vrlo dobro izrazio američki ekonomist Thomas Sowell riječima: "Vizija, kako je taj izraz shvaćen nije ni san, ni nada, niti proročanstvo ili moralni imperativ, iako sve te stvari mogu u krajnjoj liniji proisteci iz nekog određenog pogleda. Ovdje je vizija uzeta u smislu uzročnosti...."

Socijalne vizije su značajne iz više razloga. Najočigledniji razlog je taj što praktične mjere koje se zasnivaju na izvjesnoj viziji o svijetu povlače za sobom posljedice koje prodiru u društvo i nalaze odjeka godinama, pa čak i generacijama i vijekovima. Vizije pripremaju programe rada i to kako mišljenje tako i akcije".¹

Kao što smo rekli Marxova vizija je imala i imat će značajan utjecaj na formiranje vizija i ubuduće, što naročito danas ima veliki značaj u analizi globalizacije svjetskih odnosa kao jedne od vizija našeg vremena, što je posebno važno za pravilno sagledavanje putova i metoda tranzicije bivših socijalističkih zemalja ali i šire. Shvaćajući društveno kretanje kao prirodno-historijski proces kojim upravljaju zakoni koji ne samo da su ovisni o volji, svijesti ili namjeri ljudi, nego baš obrnuto određuju njihovu volju, svijest i namjere. Marx je povijest, prošlost tretirao u duhu ograničene vizije. Sasvim suprotno je objašnjavao budućnost. Viziju budućnosti je uglavnom koncipirao u duhu neograničene vizije iako je bio privrženik principa koji ne prihvaćaju neograničenu viziju. Njegov omiljeni moto kojeg je stalno isticao je glasio "De omnibus dubitandum".

Kako je do tog raskoraka došlo? Po našem shvaćanju bit je u sljedećem:

Izučavajući bit uzročno-posljedične povezanosti u povijesnom razvoju on je došao do bitnog saznanja, da iz same biti ljudskog rada, čovjek je motiviran da stalno usavršava sredstva rada, tehniku i tehnologiju, koje su odlučujuće za razvoj proizvodnih snaga, a o njihovom napretku ovisi u konačnoj liniji razvoj društva.

A što je tehnika i tehnologija? Marx odgovara — koncentrirana sila znanja. Drugim riječima znanje zakonomjerno prerasta u osnovni čimbenik razvoja društva. Taj se proces danas po svim tokovima ljudske djelatnosti sve ubrzanije razvija. Prerastanje znanosti u osnovni čimbenik razvoja, mijenja sve čimbenike od kojih je sastavljeno društvo, kao i što je vrlo bitno, mijenja samog čovjeka i same društvene odnose. Svjedoci smo neophodnosti razvoja ljudske ličnosti kao kreativnog pojedinca. U društvenim razmjerima, obrazovanje, odgoj sve više prerasta u prvenstvenu brigu društvene zajednice. Globalizacija tome dodaje novu dimenziju, nastojeći izjednačavanju principa i normi obrazovanja različitih zemalja, naročito kroz globalizaciju, kao što je to u Europskoj zajednici. Na istom trendu razvoja ljudskog društva je stalni rast demokracije — osobnih i kolektivnih sloboda, izbornih sustava, organizacije društva u pravcu demokracije po svim pitanjima. Isto tako raste uloga i značaj planiranja i dogovaranja na svim razinama, od najmanje stanice društva do svjetske razine, posebice kroz odluke Ujedinjenih naroda. Svi ti trendovi razvoja ljudskog društva kao mogućnosti su naznačeni u Marxovoj viziji. Zašto je onda praksa bivših socijalističkih zemalja koje su se pozivale na Marxa doživjela slom i koliko je u tome kriv Marx. Krivicu moraju podijeliti Marx i interpretatori, realizatori njegove vizije.

Marx je spoznao određene zakone imanentne razvoju društva, kao što su: primat razvoja proizvodnih snaga, posebnu ulogu u tome tehnike i tehnologije, prerastanja znanosti u osnovnu proizvodnu snagu, razvoj ljudske ličnosti kao kreativnog subjekta, te shodno tome emancipacija čovjeka u svakom pogledu. On implicitno ili indirektno projicira dalji trend razvoja ljudskog društva, suglasno tim zakonima, u interesu realizacije emancipacije čovjeka, odnosno likvidacije svih oblika alijencije. Pošto je generator svih osnovnih oblika alijencije po njegovu mišljenju robna privreda, logički u viziji Marxa budućeg društva robna privreda nestaje. On takav zaključak ne daje kao mogućnost već kao zakonomjernost. Kao revolucionar, to jest pisac programa partije "Komunistički

¹Thomas Sowell: Sukobi pogleda, Pregled broj 242/1988. str. 2 Beograd, izd. ambasade SAD

manifest" on tu viziju pretvara u program partije radničke klase koga realizira proletarijat kad zauzme vlast. Tako se vizija pretvara u zakonomjernost kretanja povijesti, njena realizacija postaje obvezatnost za društvenu individuu. Ovakva shvaćanja budućnosti su s jedne strane negacije nekoliko principa biti vizije, a s druge strane ona su ishodište brojnih devijacija aktiviteta društvenog pojedinca u ostvarivanju vizije.

Prvo, ovakvo shvaćanje vizije i njeno pretvaranje u program akcija negira činjenicu da je svijet, stvarnost, toliko složena da bi je ma čiji um mogao spoznati u njenoj uzročno-posljedičnoj kompleksnosti. Marx je bio uvjeren u autodestrukcije kapitalizma i povezano s tim nastanak socijalizma, što će realizirati proletarijat, prerastajući u daleko najveći dio populacije svake razvijene nacije.

Do 1940. godine industrijski proletarijat brojčano raste kao dio populacije u Europi ali već od 1950. godine njegov dio opada. U SAD promjena trenda počinje i prije. Tako postaje vidljivo da nestaje realizatora Marxove vizije, klasičnog, industrijskog proletarijata. Taj trend se nastavlja i danas. S tim u vezi i neke druge tvrdnje Marxove vizije se pokazuju kao utopija: radnička klasa kao nositelj neposredne demokracije, nužnosti brzog odumiranja države itd. Dogodilo se ono na što je upozoravao Hegel — pad u zamku uma povijesti, što je gotovo sigurno kad se pretendira da se objasni svijet u totalitetu njegove kompleksnosti. To se dakle dogodilo i Marxu. To se dogodilo svim marksistima. To ne znači da treba odbaciti elemente vizije Marxa kao što su: izgradnja neposredne demokracije, stvaranje uvjeta dezalijenacije, zalaganje za izgradnju društva kao asocijacije stvaralačkih ličnosti itd. To treba i može ostati kao dio vizije, tragajući za stvaranjem pretpostavki njihovih ostvarenja, ali nikako kao obveznost, kao program koji se mora realizirati.

Dajući prioritet humanosti, dezalijenaciji, u ekonomici jednakosti pred efikasnošću i suglasno tome odbacivanju robne privrede kao osnove vizije, neizbježno je Marxova vizija sadržavala mnogo utopije, kao što je to danas evidentno.

Ograničena vizija usvajajući robnu privredu kao osnovnog regulatora društvenog razvoja prihvatila je svijet sa svim njegovim manama a za cilj si je postavila sprečavanje i korigiranje slabosti i mana realnog svijeta angažmanom društvene individue. Ovako koncipirana vizija pretpostavlja fleksibilnost razvoja društva što omogućava niz posljedica bitnih za razvoj društva. Robna privreda i njen mehanizam kao osnovni motori razvoja proizvodnih snaga mijenjaju i bit elemenata kao i organizam ljudskog društva, čime se realizacija

ograničene vizije potvrđuje kao adaptivni proces razvoja, što nije uspjelo marksističkoj neograničenoj viziji.

Ograničena vizija zasnovana na robnoj privredi pretpostavlja sposobnost učenja od prakse povijesti, što je presudno za razvoj društva. Ograničena vizija imajući za cilj samo sprečavanje i ispravljanje mana i slabosti društvenog sustava pretpostavlja konkurenciju ideja, kako to ostvariti. U naše doba unutar ograničene vizije, među brojnim idejama kako je moguće najuspješnije otklanjati ili barem ublažiti mane društvenog sustava dvije suprotstavljene su najznačajnije. Jedna koja zastupa stanovište da je to moguće korištenjem snage i mehanizma države, a druga koja primat daje slobodnom djelovanju zakona robne privrede. U našem stoljeću vodeću ulogu preuzima sad prva, sad druga koncepcija podržavanja društvenog razvoja.

Početak našeg stoljeća, prva koncepcija kulminira u učenju J.M. Keynesa a u praksi New Deala, druga sada. Praksa New Deala je ne samo potvrdila sposobnost adaptacije društvenog sustava potrebama razvoja društva, prilikama tog vremena, već je donijela bitne promjene unutar samog kapitalističkog sustava. Sustav zasnovan na robnoj privredi potvrdio se kao adaptivan, sposoban da uči od povijesti. Zašto to nije uspjelo marksističkoj viziji? Po mom shvaćanju zato što je ona apsolutno odbacila robnu privredu i njen mehanizam kao osnovu razvoja proizvodnih snaga, želeći na taj način definitivno likvidirati sve mane sustava koje ona rađa: otuđenost, eksploataciju, osiromašenje velikog dijela naroda, dominaciju kapitala u politici, društvu kao totalitetu, što je bilo u danim povijesnim uvjetima nemoguće. Marxova vizija je davala apsolutni primat saupravljanju, što je plemenito, ali odbacujući robnu privredu, je utopistički. Postojala je teoretska mogućnost da se Marxova vizija kao što je to bilo gotovo pravilo u povijesti korigira u smislu prihvatanja robne privrede kao osnovnog motora razvoja proizvodnih snaga, a povezano s njihovim rastom i poticanje razvoja samoupravljanja. To danas realizira suvremeni kapitalizam, koji se bitno izmijenio potičući razvoj ESOP i njemu sličnih trendova razvoja. Takvu mogućnost transformacije Marxove vizije nudio je Karl Kautsky i njegovi istomišljenici: Otto Bauer, R. Hilferding i drugi koji su osnovali Drugu Internacionalu. Bez obzira na neke njihove stavove, koje je praksa negirala, oni su nudili evoluciju Marxove vizije u pozitivnom smislu. Oni teoriju apsolutnog osiromašenja proletarijata svode na relativno osiromašenje proletarijata, što danas potvrđuje praksa

najrazvijenijih kapitalističkih zemalja, barem što se tiče njihove radničke klase. Iako Kautsky zastupa neminovnost svjesne akcije proletarijata za rušenje kapitalizma on odbacuje nužnost uspostavljanja diktature proletarijata, a time i dominantnu ulogu socijalističke države u izgradnji socijalizma. On zastupa mirni put klasne borbe, za razliku od Staljina koji smatra da se klasna borba sve više zaoštava. Konačni rezultat njegovih revizija ortodoksnosti Marxove vizije jest stav da se iz kapitalizma može prijeći u socijalizam mirnim putem pošto se kapitalizam pokazao sposobnim za transformaciju. U okviru socijalne demokracije najpotpunije je realizirana vizija Karla Kautsky-og u Švedskoj i ostalim skandinavskim zemljama. Neki najistaknutiji ekonomisti, marksisti bivšeg SSSR, poslije 1989. ocjenjuju društvo u Švedskoj socijalizmom. Takvo shvaćanje socijalizma ga premješta iz okvira neograničene u ograničenu viziju razvoja ljudskog društva. Time se otvara pitanje što je bit socijalizma kao vizije. Na odgovor ćemo morati pričekati.

SSSR nije prihvaćao viziju Karla Kautskog i teoretičara Druge Internacionale. Odlučujući čimbenik u tome je što do socijalističke revolucije nije došlo u najrazvijenijim kapitalističkim zemljama, što bi i po Marxovim shvaćanjima otvaralo mogućnosti mirnog transformiranja kapitalizma u socijalističko društvo. Proleterska revolucija je pobijedila u relativno zaostaloj zemlji, carskoj Rusiji, u kojoj su postojali uvjeti njenog bržeg razvoja metodom ubrzane industrijalizacije, u prvom redu koristeći državu kao osnovnog promotora, potiskujući robnu privredu, što je neizbježno odvelo razvoj na kolosijek etatizma i birokratizma.

Marxova neograničena vizija je pravilno podvlačila primat ekonomskog razvoja u ukupnom razvoju društva, ali isto tako naglašavala da nadgradnja i te kako ima veliku ulogu u društvenom razvoju. To je eklatantno potvrdio razvoj SSSR, kao neuspjela realizacija Marxove vizije, čiju je osnovu predstavljalo povijesno naslijeđe carske Rusije. Rusija je već od 17. stoljeća velika sila. U tom stoljeću prestiže Francusku po broju stanovnika, koja je do tog doba bila u tom pogledu vodeća u Europi. Rusija je razvila veliku kulturu. Porazila je Napoleona i Hitlera. Prva je poslala čovjeka u svemir. Imala je razdoblje brzog privrednog razvoja. Između 1885. i 1913. godine proizvodnja čelika u Rusiji je porasla od 183.000 tona na 4,9 milijuna tona. Neznatno je zaostajala iza najrazvijenijih. Dužina željezničkih pruga povećala se od 3.800 km u 1865. godini na 80.000 km u 1916. Zašto se i dalje nije razvijala kao zemlje Zapadne Europe? To je dale-

ko šire pitanje nego što je pitanje razvoja Rusije i SSSR. To je pitanje neravnopravnog razvoja u svijetu kroz povijest. Kina je u svakom pogledu u XV. stoljeću za vladanja dinastije MING bila najnaseljenija, bogatija i moćnija nego bilo koja Europska zemlja. Ipak je stagnirala. I Indija je u XVI. stoljeću za vladavine Mogula bila u prednosti pred svakom europskom zemljom, pa je i ona zaostala. Europa preuzima vodeću ulogu u razvoju u XVI. stoljeću i zadržava je sa SAD i Japanom i danas. Rusija je stalno tapkala za Zapadnom Europom, a nikako da se s njom poravna. U čemu je problem? Mnogi znanstvenici kao najopćenitiji razlog navode prisvajanje zapadnoeuropskih naroda filozofije života starih Grka i Rimljana, koju dalje razvijaju, dajući joj nove karakteristike, što danas nazivamo Zapadna civilizacija. Rusija je slijedila taj trend ali uvijek s određenim zakašnjenjem.

Ekonomska osnova razvoja zapadne civilizacije povezana je s razvojem robne privrede, kao movensa tog razvoja. Širu znanstveno metodološku osnovu takvog razvoja mnogi povezuju s Galileom i Francisom Baconom, koji su zastupali mišljenje da svijet treba istraživati pomoću: opažanja, rezoniranja i eksperimentiranja, što i je bit međuovisnosti teorije i prakse — teorija osvjetljava put praksi a praksa valorizira teoriju. Razvoju robne privrede najpotpunije odgovara ovakav pristup životu. No, robna privreda unosi u društveni razvoj bitne novine u društvenim odnosima. Robna privreda krajem srednjeg vijeka provodi dosljedno integrirano i hijerarhijsko feudalno društvo u pluralističko, što podrazumijeva popuštanje centralističke kontrole vlasti i crkve ne samo u privredi već i u nauci, obrazovanju, umjetnosti, književnosti, glazbi. Jača uloga pojedinca i pojedinih socijalnih slojeva, naročito trgovaca i nastajućih industrijalaca. Dvije velike revolucije XVIII. stoljeća, francuska i američka u svakom pogledu sankcioniraju daljnji razvoj društva u tom trendu razvoja. Već sredinom 19. stoljeća takav razvoj Zapada konstituira privredno poduzeće kao sve značajniji čimbenik ukupnog društvenog razvoja. Ono ima pravo da donosi niz odluka u svom radu i razvoju, neovisno o politici i vjerskoj vlasti. Izgrađuje se mreža pravne države u čemu raste uloga samostalnosti ličnosti po svim pitanjima. Pojedinac može samostalnom odlukom osnivati poduzeće uz sve manja politička ograničenja i uplitanje vlasti. Za uspješno poslovanje poduzeća je bilo potrebno neophodna suma kapitala i talent. Poduzeće posluje na svoj rizik, ali za uzvrat njihova svojina, odnosno privatna svojina postaje nepovrediva i politička vlast nije mogla ni zaplijeniti ni ekspropriirati. Konkurencija kao bitna karakteristika robne privrede

motivira razvoj inovacija posvuda: u proizvodnji, tehnici, tehnologiji, organizaciji, trgovini, kombinirajući akumulaciju kapitala, angažmanom odgovarajuće radne snage, prirodnih bogatstava, širinom tržišta. Suglasno tim trendovima razvoja mijenja se i čitava politička struktura društva, čitava nadgradnja, koja svojim mijenjanjem širi prostor razvoju zasnovanom na navedenim principima. U društvu dolazi do podjele vlasti što se ustavom i zakonima sankcionira.

Rusija je kroz čitavu povijest stalno kasnila u odnosu na Zapadnu Europu, zaostajući iza nje što je i danas bitna karakteristika odnosa Zapada i SSSR, odnosno Rusije. Globalizacija pretpostavlja približavanje po svim parametrima društvene razvijenosti bivših socijalističkih zemalja sa zemljama Zapada, koristeći pozitivne elemente stečene kroz razvoj etatičkog modela socijalizma kao što je širina obrazovanja, značajan znanstveni, inženjerski, stručni potencijal i niz dostignuća u socijalnoj sferi društva. Da bi se uspješno izvršila tranzicija tih društava prema viziji globalizacije nužno je detaljno izučiti u čemu i zašto su te zemlje zaostale u odnosu na Zapad. Smatramo da su korijeni i u povijesnom razvoju. Naprijed smo utvrdili da je Rusija kaskala za Zapadom nikada gane dostigavši. Ozbiljniji pokušaj sustizanja Zapda je poduzeo Petar Veliki za svoje vladavine od 1682. do 1725. godine. Kao što znamo osobno je izučavao moderno poslovanje u nizozemskim i britanskim brodogradilištima. Vrlo često i krutom silom nastojao je uvesti u Rusiju norme rada i života Zapada. Ono što je Zapad postigao evolutivnim putem razvoja kroz stoljeća, Petar Veliki je htio ostvariti brzo i primjenom sile. No u tome i leže povijesni korijeni nedovoljne uspješnosti Rusije u odnosu za Zapad. Privredni razvitak Zapda je dobio svoj zamah prvom industrijskom revolucijom koja se paralelno odvijala s razvojem parlamentarne demokracije, prenošenjem vlasti kako ekonomske tako i političke od zemljoradničke aristokracije, najprije na trgovačku i industrijsku buržoaziju, te postepeno na šire slojeve stanovništva. U SAD, iako uz postojanje ropstva, sve brže se razvija robna kapitalistička privreda, što traži i omogućava ukidanje ropstva i uz stalni dotok radnika useljenika poduzetnih ljudi kapitalistička robna proizvodnja i s njom povezano građansko društvo sve se brže razvija. U Njemačkoj i Japanu taj proces se odvija na specifičan način uz postojanje autoriteta centralne vlasti. Rusija nije uspješno slijedila ni jedan gore spomenuti put razvoja kapitalističke privrede i građanskog društva, a vlastiti put nije pronašla. Odlučujuću ulogu u razvoju Rusije i kasnije SSSR je imao društveni sloj nositelj centralizirane političke vlasti, car a u SSSR partijska autokracije. Dok se na Zapadu

privreda razvijala sve neovisnije u odnosu na političku vlast, postupno je transformirajući prema potrebama svog razvoja u Rusiji i SSSR politika je stalno dominirala u odnosu na ekonomiku, zadržavajući konačnu riječ po svakom pitanju. U odnosu na Zapad, ljudska ličnost kroz čitavu povijest Rusije i SSSR svoj društveni status je osiguravala služenjem i lojalnošću političkoj vlasti, a jako malo korištenjem osobnih sposobnosti i osobnih uspjeha. Marksova vizija pretpostavlja sve potpuniji razvoj stvaralačke ličnosti i zato su bili daleko nepovoljniji uvjeti u SSSR nego u zemljama Zapada. U Rusiji je buržoazija bila daleko malobrojnija nego u Francuskoj i Velikoj Britaniji, a razvoj kapitalizma su poticali carevi, velikim dijelom iz vojnih razloga. Investicije su financiranje uglavnom na bazi kredita iz inozemstva. SSSR je nastavio politiku osvajanja dominacije u svijetu samo pod novim geslom stići i prestiži kapitalizam, što je neizbježno davalo prednost jačanju vojne moći na račun ukupnog privrednog rasta i rasta standarda. Tako koncipiran razvoj SSSR neminovno je doveo do kolapsa 1989.

Globalizacija kao vizija razvoja svijeta traži kroz tranziciju bivših socijalističkih zemalja dostizanje svih onih tekovina koje je ostvario Zapad razvojem stoljeća kako u razvoju suvremene robne privrede, što podrazumijeva i provođenje temeljite privatizacije u ekonomici, izgradnji modernih privrednih subjekata, financijski, poreski, monetarni, carinski sustav, zakonski reguliran, kao i izgradnju suglasno tome pravne države i suvremenog civilnog društva u kome značajnu ulogu imaju osobne slobode. To je samo dio realizacije globalizacije svjetskih odnosa kao vizije koju je nemoguće doslovno sagledati u njenoj sveukupnosti. To nam i opet potvrđuje da svaka vizija mora biti ograničena. Do danas ne samo globalne vizije razvoja svijeta već ni uži razvojni programi se nisu na zadovoljavajući način realizirali, što traži i nove pristupe koncipiranju i globalizaciji kao viziji razvoja svijeta. Kao ilustraciju a u cilju podrške saznanju da se do danas ni jedna čak i uže koncipirana vizija nije na zadovoljavajući način realizirala navodimo slijedeće. Takozvani Rimski klub 1973. godine detaljno je razradio viziju razvoja svijeta. U toj viziji se predvidjelo brzo iscrpljenje svjetskih zaliha sirovina, što je bio jedan od bitnih razloga preporuke Rimskog kluba, orijentacija na nulti stupanj privrednog rasta. Razvoj svjetske privrede nije išao tim pravcem. Na zahtjev predsjednika Cartera izrađena je vizija "Globalni izvještaj za 2.000" (The Global 2000 Report). U njemu stoji da će se potražnja hrane u svijetu postupno povećavati dvadesetak godina, a da će proizvodnja

hrane u razvijenim zemljama opadati, te da će se realne cijene hrane udvostručiti. To je napisano 1980. godine. Stvarnost je bila drugačija. A što reći za vizije općeg karaktera kao što su: izgradnja države blagostanja, izgradnja novog međunarodnog ekonomskog poretka, čiji su bitni protagonisti bile zemlje u razvoju, a da ne govorimo o izgradnji socijalizma u SSSR i samoupravnog socijalizma u bivšoj Jugoslaviji.

No kao što smo naprijed kazali čovjek po svojoj biti mora zbog sebe formirati, prihvatiti određenu viziju ili nekoliko užih u okviru svoje opće vizije svijeta. Mihail Gorbačov u svom intervjuu španjolskom listu "EL PAIS" listopada 1990. godine kaže: "Perestrojka je ušla u kritičnu fazu. Odlučno smo se okrenuli tržišnoj privredi. U formiranju je demokratski višestranački sustav, postavljaju se osnove za nove državne strukture za uniju suverenih država. Otvorili smo se prema vanjskom svijetu, aktivno sudjelujemo u izgradnji svjetskog poretka mira. Naš cilj je da integriramo zemlju i u univerzalne procese civilizacije kao njen organski svijet"². To je vizija u sklopu šire vizije globalizacije svjetskih odnosa o čemu raspravljamo. Gorbačov do danas nije uspio ostati kormilarom realizacije svoje vizije, ali je ona nužnost razvoja zemalja bivšeg SSSR. Tko, kada i kako će i koliko realizirati tu viziju ostaje neizvjesno. Treba provesti tranziciju u svim pravcima kako smo to naprijed naveli.

Čovjek, a i društvena zajednica uvijek ima svoju viziju budućnosti, koja se samo djelomično ostvaruje. Mnogi se razvojni procesi ostvare vrlo različito anekad i suprotno viziji. Vizija je nužna kako rekomo i kao najšira osnov a formiranja programa djelovanja i akcija ljudi i njihovih zajednica. Saznanja iz realizacije vizije služe nam kao elementi korigiranja postojeće vizije ili koncipiranja nove. To važi i za suvremenu viziju globalizacije svih svjetskih odnosa. Kako se odnositi prema njoj da bi naš program razvoja društva bio što uspješniji. U koncipiranju svake vizije pa tako i globalizacije nužno je imati u vidu trendove razvoja, odnosno trendove kretanja povijesti. Trendove u grubom možemo podijeliti u dvije kategorije. Prva skupina trendova kretanja povijesti su oni koji se stalno potvrđuju, zato ih smatramo zakonitostima. No i oni se razlikuju po svom značaju za razvoj društva. Svakako među njima ima prioritet razvoj proizvodnih snaga. Od razine razvijenosti proizvodnih snaga ovise sva ostala kretanja i zbivanja sveukupnog razvoja društva, kao i sve veličine u strukturi društva kao što su: veličina nacionalnog dohotka po stanovniku, a suglasno tome u

konačnoj liniji standard sa svim svojim parametrima: širinom obrazovanja, socijalnog osiguranja itd. Prema tome, vjerojatnost što uspješnije realizacije svake vizije ovisi o razvijenosti proizvodnih snaga. Tko tu činjenicu zanemari biva kažnjen od povijesti. Mnogi narodi i zemlje nisu iskoristile postojeće mogućnosti optimalnog razvoja proizvodnih snaga pa su zaostajale. Primjeri su brojni. Početkom XVI. stoljeća Španjolska je bila najveća europska sila, jača od Velike Britanije. Španjolska se više obogatila osvajajući Ameriku nego Velika Britanija, ali to je bogatstvo velikim dijelom uložila u neproduktivne svrhe za razliku od Velike Britanije koja je stečeno bogatstvo najvećim dijelom uložila u proizvodnju. Zašto su tako različito postupile neki znanstvenici vide i u različitom shvaćanju svijeta ta dva naroda što se dobrim dijelom objašnjava pripadnošću različitim religioznim pravcima, katolicizmu i protestantizmu. Protestantizam više favorizira rad i poduzetništvo. Ovo smo posebno istakli da podučemo kako u razvoju proizvodnih snaga sudjeluju brojni čimbenici, čak i karakter naroda, njegovo povijesno vjerovanje i iskustva pa i shvaćanje svijeta u čemu značajnu ulogu ima pripadnost određenoj religiji. Nažalost naši narodi su daleko više okrenuti povijesnim mitovima nego proizvodnom poduzetništvu. I to treba imati u vidu kada govorimo o našem doprinosu realizaciji vizije, globalizaciji. Krajem XVII. stoljeća Francuska je preuzela vodeću ulogu kao europska veselica kojoj je glavni takmac bila Engleska. Iako su se one u to doba razvijale na sličan način postojala je i razlika i to u tom smislu što je Engleska davala primat ekonomskom razvoju čemu treba da asistira vojna sila, a Francuska je izgrađivala vojnu silu kao udarnu snagu ekonomskoj ekspanziji. Vještom vanjskom politikom uz druge čimbenike Engleska je izašla kao pobjednik iz Napoleonskih ratova i postala najmoćnija zemlja svijeta. Sve ove kao i neke druge pouke povijesti nije ugradio SSSR u viziju svog razvoja nego je djelovao dobrim dijelom suprotno određenim zakonitostima razvoja društva, što je neizbježno moralo dovesti do sloma kako vizije tako i sustava, što se dogodilo 1989. godine. U prvom redu nije do kraja u praksi realizacije svoje vizije poštovao apsolutni primat razvoja proizvodnih snaga, iako je bilo evidentno da mu se usporava stopa privrednog razvoja. Isto tako ponovio je grešku dajući prednost vojnom potencijalu u odnosu na razvoj privrede. Samo ta dva čimbenika, nisu jedini, bili su dovoljni za stalno zaostajanje SSSR-a u odnosu na zemlje Zapada, što je moralo dovesti do sloma 1989. godine. SAD je značajno pridonijela rušenju kolonijalizma, ne svojim vojnim potencijalom već snagom svoje privrede čijoj je ekspanziji bio prepreka kolonijalizam.

² Citat prema listu "Borba" od 27-28. X 1990

Prema tome prva i osnovna pretpostavka što uspješnije realizacije svake vizije budućnosti društva ovisi o razvoju proizvodnih snaga. Pouka povijesti a i sadašnjosti na osnovi gornjeg saznanja je davanje primata razvoju privrede, naročito u odnosu na vojnu silu. Danas je svaki rat daleko skuplji nego korist koju bi mogla donijeti vojna pobjeda. Dakle, sporove treba dogovorima rješavati, na svim razinama, podrazumijevajući i UN. Prestankom hladnog rata to je postalo moguće, već i napredovanjem globalizacije kao vizije i nužnost.

GLOBALIZACIJA SVJETSKIH ODNOSA I RAZVOJ HRVATSKE

Razvoj proizvodnih snaga je sumarni agregat nekoliko trendova među kojima dva osnovna: razvoj tehnike i tehnologije i prerastanje znanja u osnovni čimbenik sveukupnog razvoja. U biti ta oba trenda su korelativne veličine. Stroj je materijalizirana sila znanja, znači, u neku ruku dio sveukupnog znanja kao osnovnog čimbenika razvoja. Razvoj tehnike i tehnologije kroz čitavu ljudsku povijest a danas posebno kao materijalizirana sila znanja ne samo da najizrazitije utječe na razvoj proizvodnih snaga nego je i polazište novim trendovima razvoja i bitan čimbenik strukturalnih promjena društvenog organizma. Sve te tijekove se mora ne samo poznavati već i pomno pratiti da bi poslužili kod koncipiranja programa razvoja svake zemlje pa tako i Hrvatske.

Razvoj robotizacije i kompjutorizacije, biotehnologije, proizvodnje raznih materijala, što su oblici trendova razvoja tehnike, tehnologije i znanosti uvelo je ljudski rad u novu epohu njegova razvoja, informacijsku eru razvoja. To je nova kakvoća razvoja ljudskog društva čije se osnovne karakteristike manifestiraju kao posebni trendovi razvoja. U prvom redu, u okviru industrijske proizvodnje dolazi sve izrazitije do podjele na klasičnu industrijsku proizvodnju koja se zasniva na proizvodnji materijalnih dobara i koja je nosila privredni razvoj tri četvrtine našeg stoljeća i druga industrijska proizvodnja koja se zasniva na znanju i informacijama u čemu prednjače: farmaceutska industrija, telekomunikacije, industrija instrumenata, posebno instrumenata za obradu podataka. Ova druga industrijska proizvodnja raste po ulozi u razvoju u odnosu na prvu, što dovodi do krupnih promjena unutar privrednog razvoja. Svaka društvena zajednica je obvezna da potiče privredni razvoj i kroz to zapošljavanje. Manje više u prvoj polovini našeg stoljeća rast industrijske proizvodnje značio je i porast zaposlenosti. Porastom uloge industrijske proizvodnje zasnovane na znanju i informacijama dolazi do odvajanja porasta industrijske

proizvodnje od kretanja zaposlenosti. Postotak zaposlenih u materijalnoj proizvodnji stalno opada, a raste u svim vidovima usluga. Ako se takav trend razvoja pokaže kao zakonomjeran, a po našem mišljenju on to je, saznanje o tome prema svojim uvjetima Hrvatska mora ugraditi u svoj razvoj, jasno kao sastavnog dijela globalizacije kao vizije. Prije, jeftinija radna snaga je pružala šansu većoj konkurentnosti na svjetskom tržištu. Danas ona to nije. Kod proizvodnje čipova troškovi znanja: istraživanja, razvoj, eksperimenti iznose 70% a troškovi radne snage svega 20%. Kod proizvodnje lijekova na troškove znanja otpada 50% a na radnu snagu oko 15%. Nasuprot tome, i u najpotpunijoj robotiziranoj tvornici automobila troškovi radne snage iznose 20-25%. Suglasno tom trendu razvoja cijeni se da će do 2010. godine u najrazvijenijim zemljama svijeta u industriji ostati zaposleno oko 10% radne snage uz stalni porast i industrijske proizvodnje materijalnih dobara.

Novi pokazatelj uspješnosti razvoja neke zemlje manifestira se kroz doprinos neke zemlje razvoju globalizacije. Ako taj trend bude i dalje napredovao onda suglasno njemu i gore rečenomu, viziju svog razvoja Hrvatska nalazi u što bržem razvoju: turizma, čitavog transportnog sustava: željeznice, ceste, vodni putovi, pomorstvo, pa i avio promet; carinskih zona prvenstveno na Jadranu po uzoru na Singapur, Hong Kong, kao razvoju usluga, zatim razvoju brodogradnje te prema mogućnostima u razvoju proizvodnje zasnovane na znanju i informacijama, kao što je farmaceutska industrija, zdrava hrana i sl.

Takva koncepcija razvoja Hrvatske je suglasna s drugim megatrendom privrednog razvoja našeg vremena, sve manjom potrošnjom sirovina u odnosu na rast proizvodnje. Hrvatska nije posebno bogata ni s jednom prirodnom sirovinom, a veliki dio ih mora uvoziti. Gornji trend je zakonomjerna posljedica prerastanja nauke u osnovnu proizvodnu snagu s jedne strane i porast značaja industrije zasnovane na znanju i informatici u odnosu na klasičnu industrijsku proizvodnju. Kod proizvodnje čipova tek 30% troškova otpada na sirovine, dok kod proizvodnje automobila troškovi sirovina iznose 40%, u lončarstvu 60%. Kablovi načinjeni od 50 kg fieberglasa mogu prenijeti istu količinu telefonskih poruka koliko i 1000 kg bakrene žice. Proizvodi od novih materijala troše u proizvodnom procesu manje energije, naročito nafte. Svega 5% energije koja se utroši u proizvodnju tisuću kilograma bakrene žice je dostatno za proizvodnju 50 kilograma kabela od fiberglasa. Proizvodnja karoserija za automobile od plastičnih masa ne košta ni 50% troškova

sirovina i energije proizvodnje karoserija od čelika. Saznanja iz ovih trendova se moraju ugraditi u koncipiranje razvoja Hrvatske.

Treći značajan megatrend privrednog razvoja za koncipiranje razvoja Hrvatske je proizvodnja hrane, što treba povezati sa svjetskim trendovima u toj oblasti. U svjetskim razmjerima on je usko povezan s demografskim rastom svjetskog stanovništva. Oko toga su se već u svoje doba sporili Thomas Malthus i Karl Marx. Za nas je bitno kakvo mjesto proizvodnja hrane treba imati u razvoju Hrvatske. Napredak biotehnologije pruža nam nadu mogućnosti velikog povećanja poljoprivredne proizvodnje. Jalove zemlje se pretvaraju u plodna tla. Već danas kisela glinena visoravan u Brazilu ili aluminijem zasićeno zemljište u Peru, na kojima ranije gotovo ništa nije uspijevalo daju visokokvalitetnu rižu. Isto tako, ako ne i veći je napredak u stočarstvu. Napredak znanosti je sve brži i dosta nepredvidiv. To je jedan od razloga što je pogriješio Rimski klub 1973. godine u svojoj ocjeni opasnosti od gladi kao i "Globalni izvještaj za 2000". Prije svega deset godina veći izvoznici žitarica i cerealia su bile: SAD, Kanada, Australija i Argentina i još par manjih izvoznika. Danas je gotovo svaka zemlja u stanju da se prehrani. Proizvodnja hrane je porasla i u nerazvijenim i srednje razvijenim zemljama: Indija, Južna Koreja, Tajland, Indonezija, Kina i drugo. Nedavno SAD je ozbiljnije računala s izvozom hrane. Danas se pojavljuju sve brojniji izvoznici. Trend razvoja poljoprivrede daje sve više za pravo Marksu da će opći progres i najzaostalijim zemljama osigurati prehranu, a što negira teoriju Malthusa o prenaseljenosti u odnosu na moguće granice rasta. Kao što znamo i danas u nekim dijelovima svijeta hara glad, čemu je uzrok pasivan odnos po tom pitanju u odnosu na slabosti i nerazumnosti unutar organizacije svjetske zajednice. Globalizacija kao vizija treba otkloniti te nerazumnosti.

Čovjek s napretkom znanosti, tehnike i tehnologije postaje sve jači u odnosu na prirodu koju iskorištava u svom interesu zadovoljavanja rastućih potreba. Čovjek je dio prirode i ona mu je okvir života. Isto tako priroda, podrazumijevajući pod tim i svemir, je racionalan sustav u kojem postoji racionalan poredak utemeljen na uzročno-posljedičnoj povezanosti. Svojim aktivnostima čovjek vrši promjene u prirodi. Uvijek postoji opasnost da čovjek rastuću snagu koju mu daje razvoj znanosti, tehnike i tehnologije, zbog svoje sebičnosti, neracionalnog ponašanja ili čak neznanja iskoristi nerazumno i naruši poredak u prirodi te samim tim osudi vlastiti rod na nestanak. Takvu prijetnju sve do nedavno predstavljala je opasnost od nuklearnog rata.

Albert Einstein je otkriće atomske energije ocijenio da se "sve izmijenilo". Snaga čovjeka je toliko time narasla, da je u stanju da može brzo i korijenito mijenjati prirodnu sredinu i to u globalnim razmjerima što ako narušava racionalni sustav prirode može biti katastrofa ljudskog roda. Svjestan te opasnosti A. Einstein upozorava da će "biti potreban suštinski nov način razmišljanja ako čovječanstvo želi da preživi". Mi dodajemo da taj nov način razmišljanja mora biti globalan, što također potvrđuje opravdanost globalizacije kao vizije budućnosti ljudskog roda. Engleski povjesničar Hebert Saterfield konstatira da se od nastanka kršćanstva nije ništa u povijesti dogodilo što bi se moglo usporediti sa značenjem znanstvene revolucije našeg doba. Mnogi znanstvenici smatraju da globalizacija svjetskih odnosa mora osigurati korištenje znanja, tehnike i tehnologije, samo u skladu održavanja racionalnosti prirode i svemira. Taj zaista osnovni princip čovjek stalno narušava. To se događa i u zagađivanju prirodne okoline. Nju prvenstveno moramo očuvati. To je sve izrazitiji trend u prirodnom i društvenom razvoju. Poštujući i taj trend globalizacije, razvoj poljoprivredne proizvodnje Hrvatske treba usmjeriti u tri pravca. Prvi za zadovoljavanje potreba prehrane stanovništva Hrvatske, drugi za potrebe turističke privrede, gdje se vrijednost poljoprivrednih proizvoda nekoliko puta multiplicira i treći, čuvajući prirodnu sredinu što postaje sve izrazitija komparativna prednost u svijetu za proizvodnju hrane i razvoj turizma. Prema tome na ovaj način razvoj Hrvatske usklađujemo s megatrendom suvremenog razvoja, globalizacijom i unutar nje s odgovarajućim specifičnim trendovima razvoja.

Drugi megatrend u razvoju svjetske privrede na globalnoj razini, je da se očituje sve brža cirkulacija svjetskog kapitala koji postaje sve važnija pokretačka snaga razvoja svjetske privrede, čak više od svjetske trgovine. Njihova povezanost je i dalje prisutna, ali cirkulacija svjetskog kapitala se sve više "osamostaljuje". Taj megatrend je dobrim dijelom rezultat prerasntanja znanosti u osnovnu proizvodnu snagu razvojem tehnike i tehnologije na bazi pribavljenih informacija, što omogućuje brzo premještanje organizacije proizvodnje i privređivanja gdje postoje najbolji uvjeti kombinacije čimbenika proizvodnje, bez obzira na kom dijelu svijeta to bilo. Tome pogoduje i omedavna vrlo izražen trend privrednog razvoja kroz širenje poduzeća takozvane male privrede, vrlo često obiteljskih poduzeća i njihovo povezivanje s multinacionalnim kompanijama ili snažnim znanstveno-istraživačkim institutima, sveučilištima, financijskim ustanovama, što sve skupa inicira brojne druge trendove

unutar globalizacije, kao što su impulsi privatizacije, posebno značajno za bivše socijalističke zemlje, razvoju poduzetništva, inovacije posvuda i u najrazličitijim oblicima o čemu vrlo iscrpno i znalački piše u svojoj knjizi Peter F. Drucker: Inovacije i poduzetništvo.³ I ovo nam potvrđuje da je vizija kao osnova sagledavanja razvoja komponirana od niza megatrendova razvoja te brojnih trendova razvoja na nižim razinama. Sagledavajući bit i njihovu međuovisnost omogućuje nam potpunije, realnije i svrsishodnije koncipiranje razvoja Hrvatske. Zato pogledajmo i iz tog ugla bit i značaj ubrzavanja cirkulacije svjetskog kapitala kao sve značajniju pokretačku snagu razvoja globalne svjetske privrede. Potreba sve bržeg razvoja i teritorijalnog razmještanja proizvodnje, investicija, vanjske trgovine i sličnog uzrok su sve bržeg obrta novca na svjetskom tržištu novca. Danas se godišnje prometne najvećim dijelom u obliku zajmova između financijskih institucija na svjetskom tržištu novca suma veća od 80 milijardi \$, što je bliže 30 puta više od svjetske trgovine. Od toga gotovo polovina se obavi deviznim transakcijama, zamjenom jednih valuta za drugu. U ovakvim uvjetima poslovanja sve veću ulogu dobiva valutni tečaj i njegova kretanja koje određuje pojedina država, samostalno ili u dogovoru s drugim u sklopu svoje financijske politike. Sve to ima izvanredni značaj u globalizaciji svjetskih odnosa kao i u ulozi države u privrednim kretanjima. Klasična ekonomska teorija, kao i neoklasična objašnjavale su kretanje međunarodnog kapitala veličinom i kretanjem svjetske trgovine i usluga što je određivala i kretanje tečajnih stopa stranih valuta. U prvoj polovini sedamdesetih godina otpočinje značajnije kretanje svjetskog kapitala neovisno o kretanju međunarodne trgovine i usluga. Sve to usložnjava odnose u oblasti investicija u inozemstvu kao i u vanjskoj trgovini. I ovaj trend razvoja globalizirane svjetske privrede mora biti respektiran kod koncipiranja razvoja Hrvatske, naročito u politici privredne organizacije i politici države. Poseban značaj gornjeg trenda za Hrvatsku leži i u tome, što uspješne obnove i razvoja Hrvatske ne može biti bez dotoka svjetskog kapitala raznim tokovima. No svjetski kapital preferira sveto pravilo odlaska tamo gdje može sigurno poslovati i maksimalno se oploditi. Država je pozvana da osigura takve uvjete. Iskustva Singapura, Hong Konga i nekih drugih zemalja mogu Hrvatskoj mnogo pomoći. Za to se država mora i osposobiti izgrađujući se kao pravna država na principima Zapada.

Svakako ovdje treba podsjetiti da je motor razvoja Zapada robna privreda i njen mehanizam, što mora postati osnova razvoja i Hrvatske, koja tu osnovu danas nema, znači treba je izgraditi. Osnovni trendovi takvog razvoja su: pretvorba društvenog vlasništva u mješovito, gdje dominira privatno; usklađivanje pravnih propisa sa EZ. Zadaci su teški i komplicirani, ali neminovni. Što ih prije i uspješnije budemo ostvarivali, brže i uspješnije ćemo se uklopiti u globalizaciju svjetskih odnosa i pridonositi njenoj realizaciji kao viziji razvoja svjetske zajednice.

II.

Da li globalizacija svjetskih odnosa kao vizija spada u ograničenu ili neograničenu viziju. Ona integrira osnovne principe i jedne i druge. Iz naprijed izloženog je vidljivo da zastupamo stanovište, da je progres imanentna odrednica postojanja ljudskog roda. Njegova snaga se sastoji u sve većoj akumulaciji znanja ljudskog roda. Ono obuhvaća svemir, prirodu, ljudsko društvo, samog čovjeka. Da li je čovjek sposoban da do kraja spozna bit svega toga? Sigurno ne znamo ali vjerujemo da nije. Čovjek želi spoznati kakav je ovaj svijet i na kojim principima je sazdan i kako funkcionira. Da li mi to možemo saznati? Nobelovac Steven WEINBERG, profesor fizike i astronomije o tome kaže govoreći o svemiru: "Povremeno se pitamo kako će izgledati kad se dođe do kraja, kad se zaista otkriju definitivni prirodni zakoni koje ponekad nazivamo i univerzalnom teorijom. Neki ljudi misle da je to u principu moguće... Neki smatraju da ljudski rod nije dovoljno inteligentan za to".⁴ Ovako postavljeno pitanje je šire nego što ga tretiraju ograničena i neograničena vizija shvaćene na klasičan način. One u osnovi tretiraju mogućnost izgradnje ljudskog društva sa strane čovjeka, prema njegovim željama i vizijama, kakvo bi to društvo trebalo biti. Protagonisti ograničene kao i neograničene vizije polaze s istih pozicija, tražeći odgovor na pitanje kako društvo funkcionira. I jedni i drugi smatraju da ono funkcionira po principu uzročno-posljedične povezanosti, da mu je progres osnovna karakteristika čiji je protagonist društveni pojedinac. Razlaz nastaje na pitanjima da li čovjek može spoznati zakonomjernost uzročno-posljedične povezanosti ljudskog progressa i da li može njih usmjeravati u poželjnom pravcu. Zastupnici ograničene vizije odgovaraju ne, pristalice neograničene odgovaraju da. Adam Smith koji je rodonačelnik ograničene vizije je zagovornik kontinuiranog materijalnog progressa društva, kao i

³ Peter F. Drucker "Inovacije i poduzetništvo", prijevod s engleskog, izd. GLOBUS NAKLADNI ZAVOD, Zagreb 1992. god.

⁴ Bill Moyers "Razgovor s fizičarem Stevenom Vajnbergom", Pregled br. 252/1990. god. ambasada SAD str. 33

Marx najkompletniji tumač neograničene vizije društva budućnosti. Dokaz pravilnosti svoje vizije Smith, kao i drugi, protagnoisti ograničene vizije vide u činjenici da je primat u razvoju određen biti robne privrede i njenim mehanizmom koji u konačnoj liniji određuju postupke ljudi. Čovjek može svojom aktivnošću djelovati na razvoj ali samo u smislu korekcije. On ne može ovladati njime. Marx je vjerovao i dokazivao da čovjek može spoznati uzročno-posljedičnu povezanost razvoja i koristeći ta saznanja usmjeravati razvoj poštujući uzročno-posljedičnu povezanost u poželjnom pravcu. Kome je povijest dala za pravo? Kao što smo rekli u određenom smislu ih izmiruje. Do danas je dala za pravo pristalicama ograničene vizije da je robna privreda i njen mehanizam osnovni nositelj progresa. No isto tako je potvrdila da se ljudsko znanje može razvijati i potencirati ad infinitum. Znanost postaje osnovna proizvodna snaga, čime pruža šansu i neograničenoj viziji razvoja ljudskog društva. Što više robna privreda i njen mehanizam realiziraju elemente neograničene vizije Marxa, i na taj način u neku ruku potire isključivost obaju vizija. Robna privreda i njen mehanizam stalno razvijaju područstvenje društvenih procesa rada, a povezano s tim jača interakciju djelovanja robne privrede, planiranje kao svjesne akcije subjektivnog čimbenika ali suglasno njenom djelovanju na svim razinama, kod čega značajnu ulogu ima država, te sporazumijevanje i dogovaranje suglasno gornjim čimbenicima. Dakle razvijenost poroizvodnih snaga traži i omogućuje tješnje povezivanje objektivnog i subjektivnog čimbenika, u odvijanju progresa, odnosno njegove okosnice razvoja proizvodnih snaga. Suglasno tim trendovima razvoja jačaju elementi bitni u neograničenoj viziji razvoja društva: razvoj ljudske ličnosti kao kreativnog subjekta, promjena biti vlasništva u smislu mogućnosti likvidacije alijenacije, kao što su dionice sustava ESOP. Na taj način protagonisti neograničene vizije prihvaćaju robnu privredu i njen mehanizam kao bitni čimbenik realizacije i njihove vizije. Sve je to postalo jasnije slomom etatičkog socijalizma bivših socijalističkih zemalja Europe. Sve to pridonosi razvoju globalizacije kao vizije razvoja svijeta, a koja u određenom smislu omogućava potiranje isključivosti obiju vizija. Trend prihvaćanja robne privrede kao bitnog promotora neograničene vizije eklatantno se manifestira u "oporuci" kineskog lidera Deng Xiaopinga koju citira njemačka revija DER SPIEGEL: "Ako su prednosti socijalizma u tome da oslobađa proizvodne snage, uklanjanja polarizaciju bogatstva i mogućnosti eksploatacije s konačnim ciljem... da svi zajedno postajemo bogatiji onda nema razloga da odbacimo iskustva kapitalizma koja nas mogu pri-

bližiti tome cilju"... "Jedino je mjerilo za nas koliko neko rješenje podiže proizvodne snage i produktivnost, životni standard našeg naroda i koliko pridonosi poboljšanju karaktera socijalističke države". Deng to vidi u usvajanju robne privrede i njenog mehanizma kao značajnog faktora razvoja društva. On to konkretizira riječima: "Ako zadržimo bistru glavu ne moramo strahovati od kapitalizma... Nije točno da svaki cent inozemnog kapitala koji dolazi u našu zemlju znači i korak dalje u smjeru kapitalizma... niti da svaki joint venture dovodi kapitalizam u našoj zemlji u povlaštenu poziciju... " "Poduzeća u okviru joint venture plaćaju porez u Kini, mi učimo od njih suvremenu tehnologiju i nove metode menadžmenta". Da li su akcije i burze dobra ali opasna stvar i neodoljivi dio kapitalizma "odgovor je moguć tek kad to iskažemo". Iako Deng razmišlja u okviru zastarjelog pogleda na svijet, suprotstavljenog na kapitalizam i socijalizam, bitni pomak u njegovu shvaćanju kao zastupnika neograničene vizije oličene u ostvarivanju cilja: socijalizma kineskog tipa za koga kaže "Ako ga izgradimo u narednih stotinu godina onda je to već divovski uspjeh.... Na našim je plećima odgovornost".⁵

Globalizacija kako u praksi tako i u teoriji promovira izgradnju ljudske zajednice na jedinstvenom društvenom sustavu koji nije ni klasični kapitalizam ni etatički socijalizam. Je li to realna vizija budućnosti razvoja svijeta ili samo utopija? Sa sigurnošću danas je teško na to pitanje dati decidan odgovor. Zato smo naprijed obrazlagali nužnost stalnog praćenja i valoriziranja megatrendova i trendova razvoja suvremenog društva, što nas brani od utopizma, a ne zatvara alternativu razvoja pravednog, civiliziranog društva čije ostvarenje leži u promicanju progresa proizvodnih snaga i modernog civilizacijskog društva. No ta vizija nam se pruža samo kao mogućnost, a nikako kao sigurna izvjesnost. No i danas se stalno preispituju mnoga gledanja na našu budućnost. Neka su zasnovana na širim horizontima, neka uzimaju kao dominantan jedan prilaz budućnosti. Tako danas susrećemo ekološki način mišljenja i pogled na budućnost, zatim teoriju općih sustava, nove teologije morala kršćanske i budističke ljevice zatim pobornike znanosti povijesti kao viziju budućnosti. Sve one teže ostvarenju svjetske društvene zajednice u kojoj bi vladala harmonija između ljudi, kao i harmonija između društva i prirode. Neomarksisti nalaze u marksovom učenju i u trendovima suvremenog razvoja i globalizacije i informacijskog društva osnove svoje vizije budućnosti kao

⁵ DER SPIEGEL "Opomena Dengove oporuke", citirano prema Privrednom vjesniku od 18.5.1992. god. str. 18.

socijalističkog, odnosno komunističkog društva. U svim tim vizijama se isprepleću osnovni elementi ograničene i neograničene vizije. Protagonisti svih spomenutih vizija vjeruju u progres, razvoj koji donosi novo a ono je tim vrednije ukoliko potpunije anticipira budućnost.

Progres, naročito kao razvoj proizvodnih snaga stvara elemente budućeg društva, ali stvara i nove probleme. U toj dihotomiji progressa izlaz može pronaći multiplikacija ljudskog znanja ako ga čovjek koristi unášanjem racionalnosti u odvijanju samog procesa, suglano težnji za harmonijom unutar društva i društva s prirodom. Rješavanje sudbonosnih problema suvremenog svijeta narušavanje prirodne ravnoteže neracio-

nalnom sjećom šuma, pretvaranja plodnog zemljišta u pustinje, djelovanje staklenika, uništavanjem ozonskog sloja što dovodi do izumiranja biljnih i životinjskih vrsta, uzrokujući negativne promjene u globalnom ekosistemu, usklađivanje demografskog rasta svjetskog stanovništva sa dostignutim ekonomskim mogućnostima, postepena likvidacija jaza sjever-jug po svim parametrima traži globalni pristup svjetske zajednice. Mogućnosti rješavanja tih i drugih problema postoje ali kroz racionalno, plansko i globalno djelovanje svjetske zajednice. Konkurencija ideja i vizija na toj sintagmi poimanja svijeta je samo dobro došla. Globalizacija svih svjetskih odnosa, kako smo je naprijed izložili upravo tome teži.

LITERATURA

1. *Drucker F. Peter*, "Inovacije i poduzetništvo" izd. Globus Zagreb 1992. god.
2. *Durić Ivan*, "Istorija — pribežište ili putokaz", izd. Svjetlost Sarajevo 1990.
3. *Moyers Bill*, "Razgovor s fizičarem Vajnbergom", Pogled broj 252 1990. god.
4. *Sowel Thomas*, "Sukobi pogleda", Pogled broj 242, 1988. god. izd. Ambasada SAD Beograd
5. *Wisman D. Jon*, "Radničko dioničarstvo" Izd. Instituta za javne financije, Zagreb 1991. god.
6. Aktualni problemi privrednih kretanja i ekonomske politike Hrvatske izd. Ekonomski institut, Zagreb 1992.
7. Privredni vjesnik 18. V. 1992. "Opomena Dengove oporuke"

Dusan Calic, Ph.D.,

Full member of Croatian Academy of Arts and Sciences

GLOBALIZATION AS A VISION OF MODERN WORLD DEVELOPMENT

Summary

Every man creates his vision of the world, human society and its future, since it is a part of human essentiality. The visions of all men, though each differs in something from the other ones, can be classified in two groups: limited and unlimited future visions of the human society. Both consider progress to be the immanent society characteristic. But, the limited visions consider the society development to be led by the "invisible hand" and goods economy and its mechanism respectively, and the man is moved into action by the autocentrism i. e. personal interests being realized through the mechanism acceptance of the goods economy. The society, therefore, cannot be constructed as the society of the happy and satisfied men. It can be only improved by the man and therefore we call this vision the limited one.

The unlimited vision considers the man to be good and unselfish but to be limited by the social institutions. As a progress bearer, the man breaks obstacles of the social institutions and is capable to build up the society which is in harmony with himself and nature. This vision is called unlimited. The most complete representatives of the second vision are Marxists.

Today the progress has been so great that science becomes the fundamental factor of the society development wherewith the society has stepped into the information society construction whose basic development megatrend is globalization of all world relations: economic, political, and civilization ones. This is a new society development quality which, as globalization, becomes the vision of futurity.

What does it — being such — represent? How much is it real and how many elements of the uncertainty does it have? To estimate it we have to follow and evaluate modern society development megatrends and trends. These trends are being analyzed in the text.

This is important for Croatia because each vision is the basis of the programme engagement both of an individual and the state and people. The text analyzes trends within the world relation globalization and that what they represent in the development of Croatia. Thus the globalization vision connects theory with practice needs.

Finally, the globalization as a vision from the aspect of the sameness and difference of limited vision and unlimited one is being analyzed in the manner of how they are initially defined. We support the attitude that globalization as a future vision of society imbues essential postulate of both visions. Following and evaluating development megatrends and trends, we keep from falling in Utopia but we believe in the unlimited progress in which man brings order, rationality as the guarantee of society building possibility, in harmony with himself and nature. The globalization as a vision is a given possibility — it is not the guaranteed certainty.